



ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ
у сучасній українській літературі:
виміри
«КОРОНАЦІЇ СЛОВА»

Колективна монографія

Чернівці
«Букрек»
2018

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту філології
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № від 27 березня 2018 року)*

Рецензенти:

- Дмитренко В. І.** – доктор філологічних наук,
професор кафедри української та світової
літератур Криворізького державного
педагогічного університету;
- Шестопалова Т. П.** – доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української філології,
теорії та історії літератури Інституту
філології Чорноморського національного
університету імені Петра Могили;
- Васьків М. С.** – доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри журналістики і
міжнародних відносин Київського
університету культури.

П-60 **Проблема** ідентичностей у сучасній українській літературі: виміри
«Коронації слова»: монографія / наук. ред. Н. І. Богданець-Білоskalенко,
О. О. Бровко. – Чернівці: Видавничий дім «Бук рек», 2018. – 224 с.

ISBN 978-617-7663-01-9

Монографія узагальнює результати дослідження художніх текстів учасників Міжнародного конкурсу «Коронація слова» відповідно до визначення найбільш актуальних для сучасного світу типів ідентичностей – етнічної, культурної, національної, громадянської, європейської, аксіологічної, гендерної, мистецької «розсіяної», «плинної», его-ідентичності та ін.

Пропонується літературознавцям, викладачам, усім, хто цікавиться проблемами розвитку сучасної української літератури.

УДК 82-94.09

ЗМІСТ

<i>Наталія Богданець-Білоskalенко, Олена Бровко</i> ПЕРЕДМОВА	5
---	---

<i>Тетяна і Юрій Логуші. Конкурс «Коронація слова»: основи, досягнення і місце в літературному процесі</i>	7
--	---

РОЗДІЛ I.

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ	8
--	---

<i>Наталія Ліхоманова. Спогади та ідентичність: у пошуках вільного світу Тетяни Белімової</i>	9
---	---

<i>Оксана Пухонська. «Вертеп. #романпромайдан» Олени Захарченко: світлотіні нової історії</i>	19
---	----

<i>Наталія Розінкевич. Національна та громадянська ідентичність у травелозі «Блукаючий Народ» Олександра Гавроша</i>	30
--	----

<i>Юлія Вишиницька. Колоніальні тенета, або Як залишитися людиною в акваріумі? (на матеріалі роману-антиутопії Олексія Чупи «Акваріум»)</i>	49
---	----

<i>Олена Бровко, Наталія Богданець-Білоskalенко. Повернення можливе: роман Ірини Власенко «Чужі скарби»</i>	60
---	----

РОЗДІЛ II.

АНТРОПОЛОГІЧНІ Й ГЕНДЕРНІ ХУДОЖНІ МОДЕЛІ: ТИПОЛОГІЯ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ	65
---	----

<i>Ольга Башкирова. Тілесність як простір гендерної самоідентифікації в романістиці Марини Гримич</i>	66
---	----

<i>Ольга Хамедова. Новелістика Євгенії Кононенко: урбаністичний фемінізм як наратив</i>	87
---	----

**ПОВЕРНЕННЯ МОЖЛИВЕ:
РОМАН ІРИНИ ВЛАСЕНКО «ЧУЖІ СКАРБИ»**

*Олена Бровко,
Наталія Богданець-Білоskalенко*

Розмисли про нове прочитання, реінтерпретацію історичних подій, міфологізацію минулого в масовій свідомості впродовж останніх років залишаються предметом дискусій істориків різних країн і є виявом загального стану сучасної гуманітаристики. Одним із художніх творів, присвячених актуальній проблемі національної ідентичності українців, кристалізації самоідентифікації у свідомості емігранта став роман Ірини Власенко «Чужі скарби», який на «Коронації слова – 2017» отримав спеціальну відзнаку Київського університету імені Бориса Грінченка. При вивченні художньої літератури важливими є адаптаційні та інтеграційні практики митців, які в мистецькому полі описали, проаналізували, осмислили проблеми ідентичності, що може служити для створення моделей і сценаріїв позитивної культурної реконструкції та формування громадянської ідентичності в сучасній Україні.

Основною оповіді є родинна історія француженки з українським корінням Анні Щербініної, яка пережила чимало втрат і поневірянь. Дівчині довелося залишити милу серцю країну, в якій вона виросла, щоби познайомитися з Батьківщиною своїх предків, зрозуміти й полюбити її. Ірина Власенко докладно розповідає не тільки про Анні, її маму й тата, а й про їхніх нащадків, аж до онука Анні та його дружини. Водночас Ірина Власенко зазначає, що дехто назвав «Чужі скарби» жіночим романом, дехто нарік «родинною сагою», «хтось бачить авантюру складову тексту і навіть наполягає на цьому», адже у творі «є і авантюрний сюжет, пов'язаний зі скарбами, є любовна лінія, яка, певно, сподобається шанувальницям любовних романів, є історія роду» [1]. Проте, за твердженням письменниці, їй хотілося написати світоглядний роман, дещо філософський, інтелектуальний, який змушує замислитися, заглибитися у себе, в історію, в сьогодення, щоби знайти той скарб, який у кожного свій [1]. «Спочатку, – коментує Ірина Власенко, – роман називався «Повернення можливо», потім «Вороття», і головна думка його полягала в тому, що ми завжди

повертаємося туди, звідки прийшли. Де б не мандрували, з ким би не стикалися, як би не змінювалися протягом життя, ми завжди повертаємося в те небуття, з якого появилися на світ. Ми повертаємося до самих себе» [1].

У романі авторка поєднує монологічне мовлення, описово розповідну композиційну форму, вставні топонімічні перекази лінгвістичної та культурологічної тематики, екскурси в історію Київської Русі, доби козаччини, рецепцію подій в Україні 2014–2016 років, роздуми про національну, європейську, антиімперську ідентичність українців. А також зауважує на спорідненість генетичного прагнення до свободи у французів і в українців, перетини історій двох народів, які спостерігалися ще за часів французького короля Генріха I, дружиною якого, а згодом і королевою Франції, була дочка Ярослава Мудрого – Анна Ярославна.

Специфіка ідентичностей є значущим предметом вивчення в класичних дослідженнях Ч. Тейлора «Джерела себе», Е. Сміта «Національна ідентичність», есея Е. Саїда «Думки про вигнання», К. Гайна «Два розмисли про мандри й вигнання», студії Ф. Фукуями «Ідентичність і міграція» та ін. Ці роботи є теоретико-методологічним підґрунтям осмислення ідентичності і глобалізації як модусів сучасного світу в аспекті геопоетики – одного з актуальних напрямів вивчення художньої літератури. Увагу дослідників привертає роль антропогенного чинника в довкіллі, аналіз урбаністичного і рустикального, взаємодії сакрального та світського ландшафтів, ментальних карт тощо [2]. Зокрема, Ю. Веденін зауважував, що поетична географія – це культурний ландшафт, або система культурних ландшафтів, які відтворені в художніх образах або використовуються в ролі символів у творчості поета» [3, с. 134]. Як відомо, культурний ландшафт – це частина довкілля, не тільки трансформованого під впливом людини, а й узагальненого до статусу символу. За Ю. Лотманом, «у системі символів, вироблених історією культури, місто посідає особливе місце. При цьому слід відокремити дві основні сфери міської семіотики: місто як простір, місто як ім'я» [4, с. 275]. Учений зауважує, що «місто, як складний семіотичний механізм <...> є котлом текстів і кодів, різносторонніх і гетерогенних, таких, що підпорядковуються різним мовам та різним рівням» [5, с. 325].

Звернімо увагу на художню специфіку культурного ландшафту як чинника формування національної ідентичності героїні в романі «Чужі скарби». Мешкаючи на Дніпропетровщині, колишня французька, бабуся Анні, «страждала хронічною ностальгією й безперервно хотіла повернутися туди, звідки життя, як морквину з теплої гряди, віроломно її висмикнуло» [6].

Фрагменти історичного та краєзнавчого матеріалу дають змогу виписати розлогі локальні тексти, що охоплюють топонімічні свідчення, історичні факти, народні легенди. Художній контраст стає основним прийомом створення геокультурного ландшафту: *«А тут, на злитті річок Саксагані та Інгульця, панувала експресія іншого гатунку, й діставати доводилося не естетичні враження, а граніт і залізні руди. Тут не було Ейфелевої вежі й Лувру, та й узагалі не так вже і багато значущих архітектурних пам'яток, хіба що індустріальні, які надавали місту самобутнього і суворого вигляду. Існувало, звісно, двійко широких вулиць, з супермаркетами та яскравими вітринами. Але хіба порівняєш Кривий Ріг з Парижем. Та він і не претендував. У нього була своя стримана і незворушна краса, яку ще потрібно зрозуміти та відчуту»* [6, с. 17]. Проте Анні не надихала *«навіть легенда про одного козака Кривого Рога, який заснував містечко на півночі Запорізької Січі. Ту історію безліч разів переказував їй зять, показуючи пам'ятник на Молодіжній площі та своє дивовижне каміння у формі козацької голови»* [6, с. 17].

Окрім осмислення урбаністичних топосів в аспектах «місто-ім'я» та «місто-простір» (за Ю. Лотманом), відзначаємо, що текст Ірини Власенко також розгортається в контексті утвердження україноцентричної інтенції. Зокрема, у розмовах із захопленим історією слов'янських народів П'єром (Петром) у Люксембурзькому парку юна студентка філософського факультету Сорбонни Анні Щербініна дізналася для себе чимало нового: *«Що могло чекати київську княжну в брудному, темному Парижі, населення якого становило близько п'ятнадцяти тисяч осіб, тоді, як у Києві на той час жило – п'ятдесят? Київська Русь тоді була однією з найбільших і наймогутніших держав Європи. У Києві вже було зведено Софійський собор, Золоті ворота й Десятинну церкву. Тоді ж саме закладали Печерський монастир. Сьогодні він один з найдавніших і найбільших в Європі. Анна*

звикла до просторого й чистого міста з золотими маківками церков, тож була неприємно вражена тіснявою Парижа з його брудними вуличками й недотриманням елементарних правил гігієни. Три вулиці, чотири двори, насправді Генріх – «володар двору», так в перекладі з давньогерманської звучить його ім'я» [6, с. 117].

За твердженням литовської дослідниці Н. Стракаускайте, саме пам'ять і місце через ландшафт дають змогу поєднати в єдине ціле локальні, етнічні та глобальні аспекти [7, с. 11]. Через десятки років, порівнюючи Париж і Київ, згадуючи про королеву Анну, Анні розмірковуюватиме: «Чому б киянам не згадати про це? Певно, чекають свого Вольтера або Віктора Гюго, який скаже їм: *«Не Париж, а Київ є справжнім дивом: це вже заснована столиця іще не створеної цивілізації, це місто, що таїть в собі розмах для цілого континенту. Звідси те високе хвилювання, яке виникає під час споглядання цього стольного граду – серця людства»* (перефразована цитата з есе В. Гюго «Париж») [6, с. 294].

Художня географія допомагає тримати увагу читача, адже завдяки топосам і локусам Франції авантюрна сюжетна лінія корелює з історією Анни Ярославни: серед місць, де ймовірно померла королева, називають абатство Санліс, де пізніше було побудовано новий замок, чимось схожий на резиденцію Анни. Залишки так званого руського замка збереглися в Паризькій провінції Монжерон, де в притулку перебувала Анні Щербініна.

В. Топоров вкладає в поняття «міський текст» специфічну мову міста, що «говорить» вулицями, будівлями, садами, людьми, історією, міфами, а тому «текст міста» – це «<...> гетерогенний текст, якому приписується деякий загальний сенс і на підставі якого може бути реконструйована певна система знаків, що реалізується в тексті» [8, с. 274–275].

Звернімося до роману Ірини Власенко: *«Якось зовсім непомітно для себе Анні стала мислити іншими категоріями. Ні, вона залишилася парижанкою й любила своє рідне місто. Але щось змінилося в цій любові. Спостерігаючи за боязким хвилюванням парижан після терактів, старенька бачила, як реагує на події світ, та їй ставало гірко від того, що в милій серцю Україні практично те саме відбувається вже понад два роки. Гинуть тисячі людей, але світ не стає*

на вуха. Він просто висловлює свою стурбованість. Чому? Тому що Париж – це не Київ? А Франція – це не Україна?» [6, с. 294]

Текст Ірини Власенко вирізняється увагою до потреби сучасної людини осмислити минуле своєї країни, звільнившись від імперських міфів. «І не важливо, що держава втрачала свої кордони і переходила під владу Орди, Литви, Польщі, Московії, народ, що населяв ці території, ніколи не втрачав своєї самобутності. Ген свободи й гідності не має кордонів, він у крові люду, який живе на цій землі» [6, с. 312]. Роман «Чужі скарби» потенційно потрапляє під різні перехресні погляди: геополітичний, екзистенційний, онтологічний, антропологічний, що може стати предметом подальшого літературознавчого дослідження.

Література

1. Власенко І. Про що книга «Чужі скарби» [Електронний ресурс] / Ірина Власенко. – Режим доступу: <http://h.ua/story/445424/>
2. Антропология простору. Том. 1. Культурний ландшафт Києва та околиць / За наук. ред. М. Гримич. – К. : Вид-во «Дуліби», 2017. – 316 с.
3. Веденин Ю. А. Очерки по географии искусства / Ю. А. Веденин. – М. : Рос. НИИ культур и природ. наследия, 1997. – 224 с.
4. Лотман Ю. М. Об искусстве : структура художественного текста : Семиотика кино и проблемы киноэстетики ; Статьи. Заметки. Выступления (1962 – 1993) / Юрий Михайлович Лотман / [вступит. ст. Р. Г. Григорьева, С. М. Даниэля ; послесл. М. Ю. Лотмана ; сост. Р. Г. Григорьев, М. Ю. Лотман ; сост. альбома ил. И. Г. Ландер]. – СПб. : Искусство-СПБ, 1998. – 704 с.
5. Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – С.-Петербург: «Искусство СПб», 2000. – 704 с.
6. Власенко І. Чужі скарби: роман. – Х. : Віват, 2018. – 320 с.
7. Strakauskaitė N. Kultūros kraštovaizdis prie Kuršių marių / Nijolė Strakauskaitė. – Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2010. – 255 s.
8. Топоров В. Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического / В. Н. Топоров. – М. : Прогресс; Культура, 1995. – 624 с.